

LEZINGENCYCLUS 'DE WIJZEN IN HET OOSTEN'
VERSLAG LEZING COEN TEULINGS
22 januari 2013

Coen Teulings, (tot 1 mei 2013) directeur van het Centraal Planbureau (CPB), geeft een weergave van de macro-economische situatie in Nederland, Europa en Overijssel.

Nederland à consumentenvertrouwen In het begin van de grote recessie deed Nederland het niet slecht ten opzichte van andere Europese landen, maar vanaf 2009 groeit Nederland een stuk trager dan Duitsland. Dit door de lage (private en publieke) Nederlandse consumptie, pensioenen, overheidsbeleid (belastingverhoging, kinderopvang) en de woningmarkt. Door de aanpassing HypotheekRenteAftrek (HRA) en onzekere markt, kopen minder mensen een huis. De macro-effecten van de HRA zijn sterk onderschat. Het bezit van een huis wordt minder aantrekkelijk, omdat de huidige generatie huizenbezitters volledig opdraait voor de lasten. Hun huizen worden ongeveer 10% minder waard, dat is in totaal 120 miljard euro, zo'n 20% van het BBP. Teulings noemt het kansloos om de staatsschuld proberen te verlagen in een tijd dat de huizenprijzen dalen. Er moet een bredere, integrale visie komen voor de woningmarkt, pensioenen en de staatsschuld. In vergelijking met de jaren '80, is de huidige situatie kinderspel. In de diepe crisis tijdens het kabinet Lubbers, werden mensen 10% op hun koopkracht gekort en werden minimumlonen bevroren. Dit drastische overheidsingrijpen had amper invloed op de hoogte van de staatsschuld. Dit is een belangrijke les voor het overheidsbeleid voor de komende jaren.

Macro-onderzoek wijst uit dat de effecten van begrotingsbeleid groter zijn als er sprake is van recessies, financiële crises, ineffectief monetair beleid en voor lidstaten van een monetaire unie. De effecten zijn kleiner bij een hoge staatsschuld en in kleine landen. Nederland zit wat betreft de staatsschuld niet in de gevarezone en is een middeninkomenland. Door sterk overheidsingrijpen en stimulering bleven de gevolgen van de bankencrisis in 2009 binnen de perken. Het is nu noodzakelijk niet op de rem te trappen, maar de economie te stimuleren. Teulings geeft dit advies wetende dat staatsschuld slecht is voor groei. De oorzaak is de 'hold up' ofwel de investeringsstop, doordat er onzekerheid bestaat wie er moet terugbetalen. De oplossing is een evenwichtig budgettair beleid met op korte termijn stabilisatie en op lange termijn schuldreductie. De staatsschuld zal voorlopig niet afnemen, wellicht zelfs nog toenemen. In het regeerakkoord is afgesproken in te zetten op perspectieven voor sterkere economische groei, zoals het verhogen van de AOW-leeftijd. Het was op lange termijn beter geweest als er minder was bezuinigd. Ondanks dat is het voor het vertrouwen in het kabinet van belang de plannen uit te voeren zoals ze er liggen en bij te sturen als dat nodig is. De algemene opvatting is dat politici spenders zijn, zeker rond de verkiezingen, maar dit komt niet overeen met de praktijk. Er wordt juist veel bezuinigd om richting de kiezer het beeld te schetsen dat er orde op zaken wordt gesteld. Het zou beter zijn uit te leggen wat oplossingen zijn voor de structurele problemen. Teveel bezuinigen is slecht voor de economie.

Europa à samenwerking Niet Griekenland, maar Spanje is de frontlinie. In 2008/2009 was men vol lof over het Spaanse banktoezicht en voldeed Spanje aan alle criteria van de EMU. Later was er sprake van een huizenbubble, regionale overheden en regionale banken. Een op de vier mannen werkte in de bouw en ging niet meer naar school, omdat het goed verdiende.

We moeten niet denken in 'bad guys' en 'good guys'. Wat was er met Nederland gebeurd in geval van een kantorenbubble, als ABN AMRO niet bijtijds was verkocht, als de huizenmarkt 10% verder onderuit was gegaan en als er nog een bank in de problemen was gekomen. Dan had Nederland in dezelfde situatie als Spanje gezeten. De Europese instituties vormen een vangnet voor landen in moeilijkheden. Dit heeft een sterk eigen belang, het kan

Nederland ook een keer overkomen. Het nadeel van een monetaire unie is dat de flexibele wisselkoersen als verzekering wegvalt. Door deze optie van schuldafboeking heeft het Verenigd Koninkrijk, ondanks dat ze er 'objectief' slechter voor staan geen financieringsproblemen zoals Spanje. De Verenigde Staten kennen een 30-40% verzekering als buffermechanisme ten opzichte van 1% in de EU. In de Amerikaanse monetaire unie is een federale belasting van 25-30%, een federale werkloosheidsverzekering en een bankenunie. Meer verzekering tussen lidstaten in de EU is daarom onvermijdelijk. De Europese bankenunie is de eerste stap.

De economische situatie in Europa is te vergelijken met de 'chicken game' uit de film Rebel without a cause, waar het erom gaat wie als laatste uit de auto springt, voordat deze in het ravijn stort. In plaats van gezamenlijk te werken aan een oplossing, houden de landen de kaarten tegen de borst. Niemand durft te gaan voor een Europees gemeenschappelijk beleid. Er zijn twee retorica's. In geval van moreel gevaar gaat het om schuld en boete. De ander is verkeerd. Er wordt gewerkt met het beeld dat als we de ander helpen, hij zich weer onverantwoordelijk gaat gedragen. Net als bij een verzekering: wanneer je je voor meer verzekert, is er meer schade. Dit is een goed argument bij de onderhandeling. Het prisoners dilemma laat de mogelijkheid van een andere retorica zien. Er is een kans op samenwerking, maar daar is onderling vertrouwen voor nodig. Het is het vertrouwen dat gevangenen in elkaar moeten hebben tijdens een ondervraging. Door elkaar de hand boven het hoofd te houden, realiseer je een kleine straf voor beiden. Maar er is een mogelijkheid de ander te verklikken: zodat hij lang de gevangenis in gaat, en jij maar heel kort. Iedere lidstaat hoopt dat de ander uiteindelijk de hete aardappel doorslikt, maar het zou beter zijn als de Europese landen gezamenlijk zou optrekken. Hiervoor is een gecoördineerd macrobeleid nodig met structurele hervormingen ten bate van de economische groei van Spanje. In Nederland moet worden ingezet op het herstel van consumentenvertrouwen.

Overijssel De grondprijzen per vierkante meter zijn in de Amsterdamse grachtengordel het hoogst en in Groningen het laagst. Het verschil is een factor 200. In Overijssel zijn de steden duurder dan het buitengebied. Enschede heeft een relatief lage grondprijs. In Amsterdam is de grootste stijging van de huizenprijzen zichtbaar en in Groningen stijgen de huizenprijzen veel minder. Wat duurder was wordt duurder en wat goedkoop was, wordt nog goedkoper. Hoe verder je in het oosten komt, hoe moeilijker het wordt om te groeien. In combinatie van het banenaanbod, de aantrekkelijkheid van de stad (historische binnenstad, cultureel en culinair aanbod, luxe winkels) is bereikbaarheid van werk per auto of met het openbaar vervoer van invloed op de grondprijs. Dat verklaart de hoge grondprijzen in de Randstad. Zwolle profiteert van zijn bereikbaarheid en binnenstad. Enschede heeft lagere grondprijzen door de excentrische ligging. Dit kan ook geïllustreerd worden door de forensenstromen. Groningen ligt ook ver weg, maar heeft het voordeel van een oude binnenstad. Dat element mist ook bij Enschede.

Het is lastig door actief beleid deze situatie teniet te doen. Extra investeren in infrastructuur heeft waarschijnlijk niet veel nut. Investeringen in infrastructuur in Nederland zijn de komende jaren überhaupt veel minder rendabel dan vroeger. Het is belangrijker na te denken hoe effectief omgegaan moet worden met krimp in de regio. Investeringen in bijvoorbeeld de universiteit zullen zich wel terugbetalen.